

Marta Szada

Conversions between Nicene and Homoian Christianity in the post-Roman successor kingdoms from the fifth to the seventh century

Streszczenie

Niniejsza rozprawa jest poświęcona konwersji pomiędzy chrześcijaństwem nicejskim i homejskim, dwoma nurtami doktrynalnymi, które współistniały na późnoantycznym Zachodzie. Celem pracy jest opisanie zjawiska konwersji wewnątrzchrześcijańskiej w szerokim kontekście przemian religijnych, społecznych, kulturowych i politycznych w społeczeństwach Zachodu od upadku Cesarstwa Rzymskiego do początków VII wieku. Skupiłam się w niej na trzech głównych problemach badawczych związanych z konwersją. Po pierwsze, analizowałam jakie czynniki bezpośrednio wpływały na decyzję jednostek i grup o konwersji oraz jakie społeczne uwarunkowania sprzyjały konwersji, a jakie do niej zniechęcały. Zajmowałam się zależnościami pomiędzy relacjami rodzinnymi a konwersją, materialnymi i finansowymi zachętami do konwersji oraz polityczną i prawną presją wywieraną, aby zachęcać do konwersji lub przed nią powstrzymać. Po drugie, badałam jaką rolę konwersja nicejsko-homejska odgrywała w kreowaniu ideologii władzy oraz debatach intelektualnych. Po trzecie, analizowałam procesy przewycięzania podziałów nicejsko-homejskich, metody używane przez władze świeckie i kościelne do narzucania przynależności do określonej doktryny, ich efektywność oraz krótko- i długoterminowe konsekwencje.

Praca podzielona jest na pięć rozdziałów, z których cztery poświęcone są poszczególnym regionom, w których rozwinęły się królestwa sukcesyjne. Poprzedzone są one rozdziałem o konwersji Gotów w końcu IV i w V wieku, w którym proponuję interpretację tego procesu, która kładzie nacisk na rolę rzymskich wspólnot homejskich, które funkcjonowały w regionie Illyricum przynajmniej do połowy V w. i kwestionuję rzekomo ściśle etniczny charakter jaki miała mieć działalność biskupa Wulfili wśród Gotów. Pokazuję w nim także różnicę podejścia do pracy misyjnej i ewangelizacyjnej wśród ludów barbarzyńskich w Kościele nicejskim i homejskim.

Rozdział drugi traktuje o konwersji w Italii pod panowaniem ostrogockim. W jego pierwszej części omawiam historię religijną Ostrogotów od upadku imperium Hunów do wojny z Odoakrem, aby lepiej uchwycić naturę gockiego chrześcijaństwa homejskiego w Italii oraz jego relacji z Kościołem nicejskim. Następnie rozważam kwestie konwersji pod rządami Amalów oraz rolę tolerancji religijnej w ich polityce i ideologii władzy. W drugiej części rozdziału zajmuję się natomiast konwersjami w czasie wojen gockich (535–54) i po ich zakończeniu badając w jaki sposób powrót Italii pod władzę cesarza wschodniorzymskiego zmienił jej sytuację religijną, jakie zachęty i formy przymusu powstały dla homejczyków i w jaki sposób radzono sobie z pozostałościami podziału religijnego (np. co działo się z dawnymi kościołami homejskimi).

Pomimo zwycięstwa w wojnach gockich, cesarz Justynian nie zdołał całkowicie opanować Italii, ponieważ znaczne terytoria zagarnięte przez Longobardów, którzy przybyli na półwysep w 568. Longobardowie nie przyjęli jednoznacznie chrześcijaństwa nicejskiego lub homejskiego i ich wahanie pomiędzy tymi dwoma nurtami doktrynalnymi stworzyło nowe warunki dla przetrwania wspólnot homejskich w Italii. Tym samym okres longobardzki w Italii również odgrywa rolę w historii konwersji nicejsko-homejskich w Italii i jemu poświęcony jest rozdział trzeci.

Rozdział czwarty poświęcony jest Afryce wandalskiej. Źródła afrykańskie, inaczej niż źródła z innych regionów, kładą szczególny nacisk na rolę przemocy i przymusu w relacjach

między nicejczykami i homejczykami. W rozdziale jednak pokazuję, że kwestie te należy rozważać w szerszym kontekście społecznym i kulturowym: wskazuję m.in. na wagę debaty intelektualnej pomiędzy przedstawicielami obu nurtów, znaczenie bogactwa i władzy politycznej w rozwoju Kościoła homejskiego w Afryce i jego zdolności uzyskiwania nowych wyznawców niekoniecznie przy użyciu przymusu. Na końcu rozdziału zajmuję się podbojem Afryki przez Cesarstwo, zmianą porządku politycznego w Afryce w jego konsekwencji oraz sposobami jakimi społeczeństwo Afryki bizantyńskiej radziło sobie z nicejsko-homejską i wandalską przeszłością.

W rozdziale piątym zajmuję się konwersjami nicejsko-homejskimi w Galii i Hiszpanii i nieco inaczej niż w trzech poprzednich rozdziałach, nie skupiam się tu na jednym królestwie sukcesyjnym, ale na porównaniu kilku organizmów politycznych (królestwach Wizygotów, Swebów, Burgundów i częściowo również Franków), które powstały w makroregionie Galii i Hiszpanii. Pozwoliło to m. in. pokazać rolę konwersji nicejsko-homejskich nie tylko w kontekście relacji pomiędzy lokalną ludnością i barbarzyńską władzą, ale także w kontekście relacji dyplomatycznych pomiędzy różnymi królestwami sukcesyjnymi. Wiele miejsca w tym rozdziale poświęciłam kwestii konwersji władców, zwłaszcza zaś sposobom wykorzystywanym przez charyzmatycznych duchownych, aby nakłonić władców do konwersji. Pokazałam również jak królowie wykorzystywali swoje konwersje do legitymizacji swojej władzy oraz budowania jej duchowego autorytetu. W odróżnieniu od Italii i Afryki, w Galii i Hiszpanii zniesienie podziału na chrześcijaństwo nicejskie i homejskie nie nastąpiło w wyniku wschodniorzymskiej rekonkwisty, ale w wyniku przekształceń politycznych w królestwach Wizygotów, Franków i Burgundów. Szczególną uwagę poświęciłam generalnej konwersji królestwa Wizygotów dokonanej przez króla Rekkareda wskazując na jej unikalny charakter w historii porzymskiego Zachodu.

W podsumowaniu pracy omawiam natomiast główne motywy, które wracały w poszczególnych rozdziałach pomimo zróżnicowania materiału źródłowego i modeli konwersji w opracowanych regionach. Wskazuję przede wszystkim na powiązanie konwersji z relacjami rodzinnymi, znaczenie kultu świętych i liturgii dla prozelityzmu zarówno nicejskiego, jak i homejskiego, nicejsko-homejskie debaty intelektualne i ich znaczenie dla kształtowania podejścia do konwersji, inne „miękkie” sposoby nakłaniania do konwersji, roli przemocy i przymusu oraz znaczenia konwersji w polityce i ideologii władzy królestw sukcesyjnych.